

Apunts d'un aprenent de mestre greument jubilat, de Jaume Cela. Notes per a una lectura

Juli Palou i Sangrà

Departament d'Educació Lingüística i Literària. Universitat de Barcelona. A/e: ipalou@ub.edu

L'entrada

Des d'on s'escriu allò que s'escriu? L'Edgar Morin que fa poc ha publicat *Enseigner à vivre* no és el mateix que l'Edgar Morin que fa una bona colla d'anys va escriure *L'homme et la mort*. Els temes poden ser recurrents, però mai no són repetits; la diferència la trobem entre tornar al mateix després d'haver fet un recorregut i tornar-hi sense haver-se mogut del lloc. No hi ha dubte que el llibre d'apunts que ha escrit en aquesta ocasió Jaume Cela és una nova estació en el seu recorregut. No la darrera, malgrat que ell mateix a vegades s'ho vulgui creure.

Per saber en quin punt se situa el nou text s'han de llegir amb molta atenció les paraules que l'introdueixen, perquè són les que ens donen la clau de la pregunta inicial que hem plantejat, és a dir: des d'on escriu ara Jaume Cela allò que escriu? La citació de Mankel que escull l'autor abans d'obrir-nos la porta del seu llibre és prou aclaridora: «Envellir és tornar-se poruc. Quan ens fem grans tornem a tenir les mateixes pors de la infantesa». Per tant, l'arc temporal en el qual s'emmarca el text se situa entre la infantesa i fer-se gran, que connecta amb el «greument jubilat» del títol.

Entremig hi ha el personatge de Dràcula, un personatge que contempen amb ulls diferents l'infant i l'adult que encara perviuen en l'autor del llibre. A l'infant li produïa por, sens dubte perquè la por més atàvica que tenim com a éssers humans és la por de ser mossegats. Una mossegada és la victòria dels instints sobre allò que som; la mossegada ens fa evident que sempre hi ha un possible canvi en nosaltres mateixos que no és a les nostres mans, que no controlem. Més enllà de la por al mal físic, l'infant té por d'allò incontrolat. L'adult —en Jaume Cela adult— manifesta que ja ha «domesticat» aquest sentiment, fins al punt que ha fet una adaptació del *Dràcula* de Bram Stoker per als infants, per a l'infant que ell ja no és.

Com s'acara l'adult amb el personatge? Què ha fet per esmorteir les pors a una possible mossegada? La resposta, un cop més, ens la facilita el mateix Jaume Cela quan ens fa veure que no hi ha més gran dolor que no poder escapar del propi destí. O, si ho volem, podem explicar-ho des de la simbologia de la mossegada: l'instint és presoner d'ell mateix, fins a l'extrem que no pot demanar a la mort que l'alliberi. La no-mort és el més inhumà que hi ha, la mort és el que ens fa humans. I permeteu-me ara que torni a Edgar Morin, i a la seva obra *L'homme et la mort*, per recordar que l'home és l'únic ésser viu que pateix la mort i, al mateix temps, la nega en la seva creença en una vida futura.

La vida futura en la qual creu Jaume Cea és el record: «[...] només som eterns en el record [...]», afirma. I és per això que escriu aquests apunts, per la voluntat de fer memòria i d'agrar-li a la vida que li hagi permès, entre altres coses, gaudir del seu ofici, d'aquest ofici de mestre del qual ara se'n sent «greument jubilat». Com molt bé indica Joan Domènec en el pròleg, aquesta jubilació, lluny del que es podria esperar, comporta l'inici d'un any frenètic, amb més feina que mai. Un any que, com ens indica el sumari, transcorre entre el 2014 i el 2015, exactament des de l'1 de setembre fins al 30 de juny. La mesura del temps, per tant, és encara la que marca el curs escolar.

Situar-se, a distància

Com s'inicia aquest curs escolar? Què ens presenta el primer apunt del llibre, després de la introducció? Si ens fixem en la figura retòrica la resposta és, sense cap mena de dubte, una bona dosi d'ironia. Per a sobreviure com a mestre, sigui en el nivell que sigui, s'ha de saber mirar la realitat a distància i jugar-hi, sense atabalar-se en excés. Això és el que fan els jubilats que l'autor del llibre té en el seu imaginari: mirar des de la distància les obres, jugar a la petanca o donar molletes als coloms de les places. Aquests són els escenaris que s'imagina, uns escenaris que descriu amb tot l'afecte del món, però sense cap mena d'empatia. Ell ho sap, el lector ho sap i també ho sap la Nuneta.

Ens aturem en aquest punt. En Jaume acostuma a referir-se a la Nuneta, com «la dona». A nosaltres aquest terme no ens fa el pes, encara que acceptem que no és fàcil trobar-ne un altre (companya, senyora, el mateix nom propi?). Ara bé, més enllà d'aquest detall sabem que la Nuneta és més que la persona que és al costat. Ho demostra ja el primer dia de la jubilació, quan agafa un Jaume que quasi es perd imaginant-se escenaris que per a ell són impossibles i el porta allà on l'ha de portar, que és a comprar un DVD. El mite d'Orfeu en aquest cas es capgira, qui estira cap enfora és la Nuneta-Orfeu i ho fa perquè en Jaume-Eurídice recuperi l'alè en la seva nova vida.

De la ficció, per tant, a la ficció. Dels jubilats mirant les obres o jugant a la petanca a les històries del cinema. La qüestió de fons és que sempre cal saber construir nous escenaris. Això és el que fan els mestres intel·ligents, amb capacitat per a la ironia, quan desdoblen els seus alumnes per entendre'ls més enllà de les restriccions que imposa la institució educativa.

Un dia en Jaume va voler parlar amb un alumne sobre un problema que s'havia generat a l'escola i no se'n va sortir perquè l'alumne es va tancar en banda. En aquell moment hi havia dues alternatives: aferrar-se a la lògica institucional o saltar la tanca i imaginar l'alumne en una altra pel·lícula. En Jaume va optar per la segona i va descobrir, segons explica, un alumne que es transformava quan tocava el piano. En el nou marc de diàleg no hi havia paraules. Tant li fa, hi havia un noi que s'expressava a través d'allò que realment sabia fer i algú que ara l'escoltava i admirava les seves capacitats.

Un bon mestre sap deslocalitzar-se, perquè se situa a distància del previst per entrar en el terreny desconegut de l'alumne que té al davant. Des de fa anys que hem après que tot procés d'ensenyament i d'aprenentatge s'inicia quan anem a buscar els

coneixements previs de l'alumne sobre el tema que es vol tractar. Ara sabem que no és ben bé així. No ens interessen només els coneixements, sinó el context personal i social en el qual s'han construït aquests coneixements. El llibre que hem llegit no formula de manera explícita aquesta idea, però la fa present en cada una de les seves pàgines. El mestre ha d'aprendre a veure-hi més enllà de l'alumne. Només així podrà —i heus ací la paradoxa— envoltar-se un dia no gaire llunyà d'exalumnes que des de la distància saben valorar-lo.

Donar-se

Un bon mestre, diguem-ho clar, s'ha d'agradar ell mateix, ha d'estar no segur, però sí content amb les coses que fa. I en Jaume s'agrada. No, no es tracta d'un exercici de narcisisme, ni de complaença, sinó tot el contrari. Es tracta d'un agradar relacionat amb la incapacitat de caure en l'autoengany de creure's que la manera de fer és la correcta o que hi ha una única paraula justa, casualment la pròpia. Si no ens agradem, és impossible construir un jo equilibrat. Si només ens agradem, ofeguem aquest jo. L'antídot és no creure en res ni en ningú que es presenti com a únic baluard de la certesa, de la veritat.

Quan no es busquen les certes definitives, el focus d'allò que s'explica recau, de manera inevitable, en el camí que es recorre, en l'experiència. Per això, qui llegeix aquestes pàgines esperant trobar-hi explicacions assenyades i ben contrastades sobre com s'ensenya, sobre què cal fer per conduir una aula, o sobre els fonaments del socioconstructivisme, quedarà ben decebut. A més, voldrà dir que no ha llegit bé la portada, allà on diu escrit en vertical «testimonis».

Aquest testimoni és el d'un combatent que defuig els combats. Només l'enerven les atzagaiades fora de to, com la llei del ministre Wert, les manifestacions sobre la llengua catalana fetes per sota dels dos dits de seny —com la de la senyora Carina Mejías de Ciudadanos— o la immoralitat que mostra el senyor Blair quan demana cobrar 380.000 euros per un discurs de vint minuts. Pel que fa a la resta, es tracta d'un testimoni que es declara tan ingenu que fins i tot té ganes de desitjar bon Nadal als corruptes.

Però no li hem de fer cas. D'ingenu res, res de res. Ni escèptic. Això sí, en tant que bon mestre escolta fins a arribar a la conclusió que, més enllà de les atzagaiades, possiblement tothom té raó, encara que també és possible que ningú no en tingui. Com tots els savis, com tots els bons mestres, en Jaume no aposta tant per allò que es diu, com per la mateixa capacitat per al diàleg.

És per això que parlem d'un combatent singular, que defuig els combats en què dos enemics es baten fins a la victòria que arriba quan un destrueix l'altre. El seu combat és de mires molt més llargues, perquè apel·la a un futur per construir on no caben les victòries finals, perquè, si arribessin, seria el mateix futur qui en sortiria perjudicat. Un mestre és la persona que brega per aquest més enllà, sempre obert, que ha de venir per als altres. La seva millor arma és l'experiència, la pròpia experiència, i la seva gran obsessió és armar els altres per tal que aprenguin a construir-se la seva, entre totes les alegries que siguin possibles i totes les pors que no es puguin evitar.

Si algun tret caracteritza el bon combatent és la seva vehemència, la passió amb la qual sap donar-se: «[...] he viscut amb plenitud i de manera apassionada el meu ofici, i puc constatar que he participat activament en gairebé totes les iniciatives que s'han impulsat per millorar l'educació del nostre país». Certament, si algun dia decidim que l'educació es vol millorar de sota-rel, no mirem cap a les lleis, sinó cap a mestres que puguin subscriure aquest fragment d'un dels apunts de Jaume Cela.

«Què hi posaríem per viure feliços?»

No podem oblidar que el terme *passió* també remet a l'acció de *patir*. L'experiència viscuda ens ensenya que no es pot passar per la vida esquivant el sofriment, el dolor, el que fem i el que ens fan. Per això es converteix en un imperatiu buscar refugi, llocs on sentir-se a recer. Sabem que a casa de Jaume Cela, amb els néts, construeixen amb els sofàs una mena de caseta i juguen a imaginar què hi podrien posar per viure ben abraçats al sentiment de felicitat.

Ens preguntem: què afavoreix la construcció de la identitat dels mestres?, què els pot transmetre seguretat?, què els fa sentir a recer? Si ens atenim a les pàgines que acabem de llegir, hem de concloure que hi ha un punt de partida i dues direccions que són complementàries. El punt de partida és l'equilibri personal, que es tradueix molt sovint en la capacitat de parlar dels propis, situant cadascú al seu lloc i el propi jo entre ells. Els que anomenem propis són els fills, els néts, la parella, els germans, la família i, si ho voleu, aquelles altres persones que són més properes. Quan les coses són així, quan hi ha un cert equilibri personal, no s'ha d'anar a buscar a la feina allò que no ens pot donar. La feina, per important que sigui, pot ajudar, però en cap cas és una medicina per a les mancances personals. La feina és una part de la vida, res més. És un ofici que té uns requeriments. El de mestre exigeix presentar-se al lloc amb el cap clar i la voluntat de compartir alegries i misèries.

Més enllà del punt de partida, el mestre es crea en una dimensió vertical i una d'horitzontal. La vertical remet a tot allò que els entesos anomenen nivell macro, com ara l'ordenació legal; el nivell horitzontal el conformen de manera prioritària els companys, l'entorn més proper i tots aquells que fan que sigui possible construir un bon equip. Aquest és el gran recer dels mestres, un equip amb capacitat per generar un clima protector i amb iniciativa. No podem passar per alt que molts dels apunts recollits en aquest llibre es van prendre en centres d'aquesta mena, en centres amb capacitat per fer que passin coses interessants, agosarades.

El mestre és una persona que es troba sempre immers en situacions de trànsit. Entremig dels equips que es fan i es refan, dels alumnes que creixen, de les famílies que ara vénen i se'n van, dels polítics, dels decrets amb les seves normatives i de tot allò que passa d'un estat a un altre. Qui sobreviu de manera més aïrosa a aquesta condició és qui sap mirar també la vida sense embuts i transitar de les visions més prosaiques a les més sublimes. Per comprendre el que acabem d'afirmar, llegiu l'apunt en què Jaume Cela inicia parlant de la noia rossa que, faldilles enlaire, anuncia el museu d'erotisme de la ciutat i tanca amb una reflexió d'Italo Calvino.

Apunts d'un aprenent de mestre greument jubilat és un llibre de trànsit, un llibre que ens explica què sent una persona concreta quan deixa de formar part del dia a dia de

l'escola. El combat, si és que n'hi havia, s'ha acabat. El combatent, malgrat les xacres de l'edat, segueix dempeus. Aquesta obra n'és una bona mostra.